

**Gyöngyös helyőrség története
1956 október 23 és december 31 között**

Kozári József

Abstract: The history of the Gyöngyös garrison from October 23rd to December 31st 1956. The study deals with the history of the 4th Motorized Division in the period between 23rd October 1956 and November 4th. The resources are the reports that were requested following the order of the chief of the general staff. Every division leader was obliged to write a report and submit it to the ministry. These documents were regarded as top secret until 1994, they have recently become available for research. These data inform us about what opinions the commanders of the different division, the general staff and the rank and file had, and also about how they acted during the revolutionary period of 1956. The reports are naturally unable to give an overall view of the contemporary events, however they are undoubtedly useful contributions to a better knowledge of the army operations in 1956. The author had set this aim for himself.

1994 folyamán kutathatóvá váltak azok a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött, s azt megelőzően szigorúan titkosnak minősített iratok, amelyeket a Magyar Honvédség vezérkari főnökének 1956. december 17-én kelt 02-es számú parancsa hívott életre, s melyekben az egységparancsnokok beszámoltak csapataik október 23-a utáni tevékenységéről.

Ezek a jelentések nemcsak a hadsereg 1956-os történetének képezik fontos forrását, hanem mindazon szervezeteknek, településeknek vagy intézményeknek, amelyek a hadsereggel valamilyen kapcsolatban voltak, habár sok esetben nagyon sommásan fogalmazznak, és nem térnek ki minden részletre. Az is tény, hogy egy forrás alapján nem lehet minden tekintetben hiteles képet adni egy eseményről, de megismerése mindenképpen szükséges egy árnyaltabb kép kialakításához. Ezért tartjuk fontosnak, hogy a Gyöngyössel kapcsolatos jelentéseket közreadjuk, s reméljük, hogy a kortársak visszaemlékezéseivel és minél több napvilágra kerülő dokumentummal kiegészítve a közeli jövőben egy valósághibb kép kialakítására is módunk lesz.

1956. október 23-a Gyöngyösön a következő katonai alakulatokat találta: a 4. gépesített hadosztály törzse, és az alárendeltségében lévő közvetlen alegységek, a Tánácsics Mihály laktanyában elhelyezett 83. felderítő zászlóalj, valamint a Gyöngyösi Járási Kiegészítő Parancsnokság. Ennek a katonai erőnek jó része azonban csak papíron létezett, hiszen a 4. gépesített hadosztály átszervezés alatt állt, a 83. felderítő zászlóalj keretegység volt 100 fővel, a kiegészítő parancsnokság pedig elsősorban adminisztratív tevékenységet folytatott.

A 4. gépesített hadosztály törzsének a Honvédelmi Minisztérium parancsa értelmében október 25-ig kellett befejeznie az átszervezést. Ennek keretében az alárendelt egységeket átadták, – az egri 6. gépesített ezredet például az esztergomi hadosztálynak – a raktárakban lévő anyagokat leadták, a hadosztályközvetlen alegységek személyi állományát új állomáshelyükre útba indították, az időközben áthelyezett tiszteket új beosztásukba átirányították,

és a törzs összes osztálya és alosztálya a felszámolás befejezésén, illetve a felszámolási okmányok elkészítésén dolgozott. Az állományukba tartozó 71 tiszt, 3 tiszthelyettes és 1 harcos még fegyverrel sem rendelkezett október 23-án, csak később, a felderítő zászlóaljtló kaptak fegyvereket. A 83. felderítő zászlóalj 10 harckocsija, 17 golyószórója, 219 géppisztolya és 20 pisztolya a hozzá tartozó lőszerrel azonban nem lebecsülendő erőnek számított, bár mint korábban említettük, a személyi állomány mindössze 100 főt tett.¹

"1956 őszére – emlékezett vissza a hadosztály egykori szakaszparancsnoka – a gyöngyösi hadosztálytörzs megkezdte a felszámolást. Megszűntek a hadosztályközvetlen alegységei, a híradó zászlóalj, a tüzértörzs, tehát az összes fegyvernemi törzsek, illetve azok csapatai, és ezek el is hagyták Gyöngyöst. A laktanyát azonban őrizni kellett, – hiszen még nem minden anyagot szállítottak el a raktárakból – és akkor egyszer csak megjelent itt Esztergomból egy felderítő zászlóalj. Ennek parancsnokát rögtön kinevezték laktanyaparancsnoknak. Ettől kezdve az esztergomi felderítő zászlóalj adta a laktanya őrséget, és biztosította a laktanya fenntartását is. Még a szakácsokat is ők adták. Ebből is láthatja, hogy a hadosztálytörzs teljes felszámolás alatt volt. A hadosztályparancsnok és néhány helyettese, valamint a törzsből úgy 10–15 tiszt még itt tartózkodott. Dehogy voltunk mi 71-en. Bár lehet, hogy papíron annyian voltunk, a szabadságon meg a betegállományban levőkkel, de én 10–15 tisztnél többre nem emlékszem. Jómagam is csak azért maradtam itt, mert felderítő tiszt lévén áthelyeztek az esztergomi zászlóaljhoz. Ezt a beosztást azonban már nem vettem át. Hát így találta a hadosztályt október 23-a."

1956. október 23-án a jelentések szerint Gyöngyösön különös esemény nem történt. A katonák hangulatát, csakúgy mint az ország lakosaiét az elmúlt hetek sajtóvitái foglalkoztatták, de vitatkoztak a magyar párt és kormányküldöttség jugoszláviai tárgyalásairól is.

A katonák meggyőződése volt, hogy változtatni kell az addigi politikán, sőt bizonyos változásokat már érezni is véltek, s ezért nagy várakozással hallgatták Gerő Ernő esti rádióbeszédét. A 20 óraker elhangzott beszéd azonban nem nyugtatta meg a hallgatóságot. Véleményük szerint a beszéd a politikai helyzetet nem tisztázta, befejezetlen volt, és bizonytalanságot idézett elő a tisztikarban. Mint a kiegészítő parancsnokság tisztjei elmondták: "Valamennyiünket meglepett Gerő Ernő 23-i rádiónyilatkozata. A reális helyzetről vajmi keveset tudtunk akkor".²

A Gyöngyösön állomásozó katonák az október 23-i budapesti eseményekről első ízben október 24-én a rádió adásaiból értesültek. A rádió épülete elleni támadás megdöbbenést keltett a tisztekben. A helyőrségparancsnok rövid tisztí gyűlésen igyekezett tájékoztatni beosztottjait a történetekről, s ebben segítségére volt három tiszttársa, akik szolgálati ügyben előző nap Budapesten tartózkodtak, és beszámoltak az általuk látottakról és tapasztaltakról. Sajnos arról nem szól forrásunk, hogy az említett tisztek mit láttak és tapasztaltak Budapesten, mint ahogy arról sem, hogy mit tartalmazott a helyőrségparancsnok tájékoztatója. Az viszont tény, hogy a helyőrség alakulatait a parancsnok riadókészültségre helyezte, és a teljes személyi állományt felfegyverezte. A hadosztálytörzsnél és a 83. felderítő zászlóaljnl is ügyeletes tisztí szolgálatot szerveztek. Arra nem térnek ki a dolgozat forrásául szolgáló dokumentumok, hogy a riadót felsőbb parancsra, vagy az események ismeretében rendeltéke el. A városban felderítő járőrszolgálatot szerveztek, és felvették a kapcsolatot a megyei, járási, városi pártszervekkel, tanácsokkal és a BM megyei és városi osztályaival.³

1. 4. gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység. 482–483. l.

2. Gyöngyösi Járási Kiegészítő Parancsnokság jelentése. Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 6. őrzési egység 429. l.

3. 4. gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység 484. l.

"Meg kell mondjam magának – folytatja visszaemlékezését az egykori szakasparancsnok, hogy Gyöngyös október 25-ig csöndes és nyugodt volt. Én semmiféle hírt nem hallottam a pesti eseményekről, és ha a polgári lakosságnak voltak is információi, ez a város életében nem nyilvánult meg. Mint a városba küldött felderítő tiszti járőr tagja semmi rendkívülit nem tapasztaltam. Mi se szoltunk senkihez, hozzánk se szóltak. Egyébként én a Gerő beszédre sem emlékszem. Lehet hogy nem is hallottam. Talán szolgálatban voltam."

24-én a járási kiegészítő parancsnokságon is elrendelték az összetartást. A parancsnok megszervezte a szolgálatot, kiosztották a fegyvereket, a parancsnokság udvarán golyószóró tüzelőállást létesítettek, s bár a személyi állomány komoly vitákat folytatott az események megítélését illetően, melynek során az ellenforradalomtól a felkelésen át a szabadságharcig hangzottak el vélemények, a hivatalos kormány elleni fegyveres fellépést egyöntetűen elítélték, és elhatározták, hogy ha a parancsnokságot támadás éri, használni fogják fegyvereiket.⁴

Október 25-én rendszeres járőrözés folyt a város területén. A kiküldött járőrök semmiféle rendellenességet nem tapasztaltak. A városban békés munka folyt. A parancsnokság a szomszédos településekkel és helyőrségekkel összeköttetésben állt, csakúgy mint Budapesttel. 25-én délután a helyőrségparancsnok a tisztek részére eligazítást tartott, de az sajnos nem maradt fenn, hogy mit tartalmazott konkrétan az eligazítás, csak azt tudhatjuk meg, hogy az "eseményekről és változásokról" szólt. Ugyanakkor utasítást adott a járőrözés fokozására és tiszti távbeszélő ügyeletesi szolgálat felállítására is.⁵ Nem jelez rendkívüli eseményt a járási kiegészítő parancsnokság sem, bár az elgondolkodtató, hogy a városi rendőrséget 2 géppisztollyal és 6 puskával megerősíti, és a városi pártbizottságra is átszállítanak egy láda puskalőszert. Ezeket az intézkedéseket a helyi események nem látszanak igazolni, feltehetően a Budapestről érkező hírekben kell az intézkedés okát keresni.⁶ A fővárosi események tovaerjedéséről szóló első hír október 25-én 18 és 20 óra között érkezett a gyöngyösi helyőrségbe. A megyei pártbizottság értesítette telefonon a hadosztálytörzset, hogy Mezőkövesden nagyobb arányú megmozdulás történt. "Ez volt az első eset, amely tudomásunkra jutott, mely szerint a budapesti események hatására a vidéken is megmozdulások történtek", írja a jelentés.⁷ Éjfél körül a megyei pártbizottság titkára telefonált, és arról tájékoztatta a gyöngyösi helyőrségparancsnokot, hogy Miskolcra több, emberekkal zsúfolt teherautó indult Budapestre, s Egerben megállva további önkénteseket toboroztak a főváros megsegítésére. Egy küldöttségük a megyei pártbizottságot is felkereste azzal a kéréssel, hogy segítsék őket Budapestre jutni. Az nem maradt fenn, hogy a megyei pártbizottság milyen választ adott a kérésre, de az a jelentés alapján egyértelmű, hogy a megyei első titkár megkérte a gyöngyösieket, ne engedje az említett teherautókat Budapestre jutni. A hadosztályparancsnok, –aki a helyőrségparancsnok is volt egy személyben – miután konstataulta hogy az események a fővárosból vidékre is átterjedtek, szoros együttműködést alakított ki a 83. felderítő zászlóalj parancsnokával és minden szükségesnek ítélt feladatot vele együtt hajtott végre. A megyei pártbizottság telefonja után intézkedtek az útlezárásról. A felderítő zászlóalj törzsfőnökét kiküldték 5 emberrel, hogy a Miskolc-Budapest országutat Gyöngyös keleti bejáratánál zárja le, és felszólították Kál község helyőrségparancsnokát, értesítse Gyöngyöst, ha az említett tehergépkocsik Kápolnán áthaladnak. Október 26-án hajnalban Gyön-

4. Gyöngyösi Járási Kiegészítő Parancsnokság jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 6. őrzési egység 429. l.

5. 4. gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység 484. l.

6. Gyöngyösi Járási Kiegészítő Parancsnokság jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 6. őrzési egység 429. l.

7. 4. gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység 484. l.

gyös keleti bejáratánál megjelent négy emberrel zsúfolt tehergépkocsi, melyek utasai közül néhányan fegyverrel is rendelkeztek. Minthogy a teherautók közeledését Kál nem jelezte, az útbiztosítók nem készültek fel a fogadásukra, s így akadálytalanul áthaladhattak a városon, sőt az egyik gépkocsi utasai feltörték a gyöngyösi TEFU telep benzinkútját, és az így megszerzett benzinnel folytatták útjukat Budapest felé. Az eseményről a városi rendőrkapitány is értesítette a katonai parancsnokságot.

Nem derül ki, hogy Kálból miért nem jelezték a gépkocsik közeledését. Az biztos, hogy a káli helyőrségparancsnoknak október 25-e nagyon eseménydús nap volt. Előbb a Mezőkövesdi Forradalmi Munkástanács küldöttségével tárgyalt, akik – mint jelentésében írta – "alakulatunktól a felállítandó nemzetőrség részére fegyvert és lőszert követeltek. Mivel a küldöttség fegyvelmetlenül (ittasan) és meg nem engedhető módon viselkedett, lefegyverztük őket."⁸ A lefegyverzés során derült ki, hogy a mezőkövesdieknél lévő fegyverek a Kápolna községi rendőrségről valók, ahonnan nem sokkal korábban vették magukhoz a mezőkövesdiek. Később, 18 óra körül a káli tanácsra kellett rendfenntartó alakulatot küldenie, mert a falu lakossága fáklós felvonulást rendezett, de rendbontásra sem a demonstráció alatt sem később nem került sor.

Este 20 óra tájban pedig Hevesről kértek segítséget azzal, hogy Jászapáti felől Budapestről kiszorított garázdálkodó fegyveres csoport közeledik Heves felé. A káli alakulat 15 katonával és 20 fegyveres nemzetőrrel Hevestől délre 3 km-re eltorlaszolta a jászapáti utat, és védelemre rendezkedett be. Ráadásul a hajnali órákban ennél a záróegységénél Füzesabony felől megjelent egy szovjet gépesített hadosztály, amely rövid várakozás után Jászapáti felé vette útját.⁽⁹⁾ Mindeközben talán kevesebb figyelem fordult a Kápolna községen áthaladó forgalom ellenőrzésére, de az is meglehet, hogy az ominózus teherautók nem a 3-as úton keresték Kápolnát.

E rövid kitérő után térjünk vissza a Gyöngyösön zajló eseményekhez. Miután a Pestre tartó gépkocsikat nem sikerült feltartóztatni, a hadosztályparancsnok utasította a hatvani nehézharckocsi zászlóalj parancsnokát, hogy a Budapest felé haladó tehergépkocsikat állítsa meg, és kényszerítse visszafordulásra. Ugyanakkor elrendelte, hogy Gyöngyös Budapest felőli és Miskolc felőli bejáratait harckocsikkal zárják le, erősítsék meg a laktanya őrségét és a rendőrséget. A rendőrségre 10 főt küldtek ki megerősítésül. További parancsai értelmében az abasári 44. harckocsi ezred lezárta a mátrafüredi utat, a verpeléti 35. nehéz harckocsi ezred pedig az Eger–Verpelét–Gyöngyös útvonalat, és a 3. sz. főközlekedési utat Kápolnánál. Utasította a 6. gépesített ezredet Egerben, – ezt az ezredet október 24-én hajnalban Budapestre vezényelték, a helyőrségben maradt katonák parancsnoka Jobb László főhadnagy, hadműveleti tiszt volt, aki mint a városi forradalmi bizottság tagja gondoskodott a város rendjéről – hogy biztosítsák a várost, és támogassák a megyei pártbizottság munkáját, s végül 2 nehéz harckocsit vezényelt Verpelétről az egri megyei pártbizottság elé. Ezeket a harckocsikat később a megyei első titkár kérésére az egri laktanyába irányították.

Hajnali három és négy óra között a hatvani zászlóaljparancsnok jelentette, hogy a jelzett gépkocsikat feltartóztatták és lefegyverezték, kettőt visszaindítottak, egyet pedig a rajta lévőekkel együtt a hatvani laktanyába kísérték. 5 órakor a Gyöngyös déli, Budapest felőli bejáratát biztosító csoport jelezte, hogy a Hatvanból visszafordított teherautók megérkeztek, majd a laktanyába kísérték őket. A hadosztályparancsnok néhány tisztársával beszélgetni kezdett a teherautók utasait alkotó, zömében 20 év körüli miskolci fiatalokkal, és meggyőzte őket arról, hogy nincs értelme Budapestre menniük, inkább térjenek vissza Miskolcra. A csoport el is indult Miskolc felé.

8. 8. hadsereg lőszerraktár Kál jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 5. őrzési egység 94. l.

A délelőtti folyamán a városban nyugalom volt. Kora délután azonban a Budapestről. Miskolcra és Egerből érkező diákok hatására a gyöngyösi ifjúság néma tüntetést akart szervezni, ez azonban nem sikerült. Az nem derül ki forrásainkból, hogy miért nem. A járási kiegészítő parancsnokság már ekkor parancsot kapott a címerek eltávolítására a sapkákról és a zászlóról. A kiegészítő parancsnokság épületén lévő címeres zászlót bevonták, felcsavarták, majd a címet így eltakarva tüzték ki ismét az épületre. Eltávolították az épület homlokzatán lévő vörös csillagot is, mint azt a jelentésükben írják: "Az épület homlokzatán lévő 5 ágú csillagot a járókelők nagy helyeslése közepette levettük".⁹

Délután 17 óra körül zömében fiatalokból álló tömeg lepte el a város utcáit, akikhez a város lakossága nagy számban csatlakozott. A tömeg 18 óra tájban a járási pártbizottság elé vonult, eltávolította az épületről a vörös csillagot, majd ugyanezt tette a középületeken lévő címerekkel is, miközben "ruszlik haza", "vesszen Gerő", "Rákosinak kötelet" jelszavakat kiabáltak. Amikor a csillagok és a címerek eltávolítása megkezdődött, a helyőrségparancsnok felhívta telefonon a megyei első titkárt Egerben, hogy mi a teendő. Arról is tájékoztatta a megyei pártvezetőt, hogy több ezres tömeg van az utcán, tevékenységük megakadályozása csak fegyveres fellépéssel lehetséges. Az első titkár azt az utasítást adta, hogy a vérontást mindenképpen el kell kerülni. Egyébként, tájékoztatta a gyöngyösieket, Egerben már a szovjet emlékművet is ledöntötték.¹⁰ A helyőrségparancsnok több tisztet küldött ki a városba a tömeghangulat befolyásolására, így akarván a komolyabb összeütközéseket elkerülni.

A tüntetés alatt a kiegészítő parancsnokság bejárati kapuja elé két fős tiszt őrseget állítottak, majd – mint jelentésükben írják – "később tudomást szereztünk arról, hogy a tömeg a laktanyába küldöttséget menesztett és harckocsi segítséget kértek a helyőrségparancsnoktól a szovjet emlékmű ledöntéséhez. Ezen lépés részleteit nem ismerjük. Az emlékművet nagy ováció közepette ledöntötték, ami hallható volt a kiegészítő parancsnokság udvarán is."¹¹

Az emlékmű ledöntése és a tüntetés a hadosztály jelentése szerint a következőképpen történt. A tüntetés résztvevői a város épületeiről eltávolították a címereket és a csillagokat, majd a laktanya elé vonultak, hogy a Hatvanból visszafordított miskolciakat kiszabadítsák. Azt ugyanis senki nem tudta a tömegből, hogy az általuk kiszabadítandók már elhagyták a laktanyát és visszaindultak Miskolcra. A több ezres tömeget a laktanya kapuja előtt három tiszt fogadta, és megpróbálták őket visszafordítani. Igyekezetük azonban hiábavaló volt, mert a tömeg elsodorta őket és a laktanya kapuját benyomva előzönlötte az őrség előtti teret. Ekkor érkezett oda a hadosztályparancsnok, aki a géppisztolyos tiszt őrseget magához rendelve megállította a benyomulókat. A fegyverek láttán a tömeg megtorpant. Ezt kihasználva a hadosztályparancsnok rövid beszédet intézett hozzájuk, amelyben kijelentette, hogy a nép hadserege természetesen nem fog lőni a népre, de a laktanyát megszállni nem engedi. Javaslatot tett, hogy a tüntetők által kijelölt bizottság meggyőződhet arról, hogy a laktanyában nincsenek fogvatartott polgári személyek, majd felszólított mindenkit, hogy hagyják el a katonai területet. A tüntetők azt követelték, hogy a hadosztályparancsnok tartson velük. Az a jelentésből nem derül ki, hogy hová, az azonban tény, hogy a parancsnok több tiszt-társa kíséretében a tömeg zömének élén elhagyta a laktanyát. Közben a tüntetők felfedeztek

9. Gyöngyösi Járási Kiegészítő Parancsnokság jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 6. őrzési egység 429. l.

10. 4. gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység 486. l.

11. Gyöngyösi Járási Kiegészítő Parancsnokság jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 6. őrzési egység 430. l.

egy, a riadótér és a javító zászlóalj körlete között álló harckocsit, – amely éppen arra készült, hogy a pártbizottság épületének biztosítására induljon – és felmáshztak rá. A tankot már bemáshzták, a kezeléshzemélyzet azonban még nem foglalta el a helyét. csak a vezetésh tartózkodott a nyitott nyílhásokkal vesztelgélő kocshiban. A tankot ellepő tömeg arra kényshzerítette a harckocshivezetésh, hogy induljon a laktanyát elhagyó tünteték után. Menet közshben parancshot kapott az egyik tisztjétől, hogy "rontsa el" a járművet, majd vezesse be a laktanyába. Ezt a parancshot azonban nem tudta teljesíteni, mert a kocshin tartalékos harckocshikezelék is voltak, akik éberén figyelték és minden gyanúsh mozdulatára életvesztélyes fenyegetésekkel válasszoltak. így ha nem akarta, hogy a bemáshháztott harckocshit a tömeg véglegesen hatalmába kerítse, tovább kellett követnie utasításait. A szovjet emlékműhöz érve – amelyet akkor már kézhiszterszámmal bontottak – a harckocshivezetésh felszóhlították a ledöntéshben való részvételre. A harckocshivezetésh engedelmeskedett a felszóhlításnak.

A szovjet emlékmű ledöntéshének idején a laktanya elétt is tüntetett egy körűshbelű 200 fős tömeg, akik fegyvert követeltek, de az ezzel megbízott tiszteknek sikerűtt meggyézhéssel távozásra bírni éket. 20.00 óra körül azonban újabb tünteték érkeztek a laktanya elé fegyverszerzési szándékkal. A menet élén 3 tehergépkocsh haladt. Ezek vezeték nagy sebességgel a laktanya kapujának kormányozták járművüket, így akarván betörni az objektumba. Elképzeléshüket azonban nem sikerűtt megvalósítani, mert a laktanyából a tehergépkocshikkal szembe indítottak egy harckocshit, s ugyanakkor az érség riasztó éssztűzet adott a levegéshbe. Ennek hatására a tömeg szétszaladt. 21.30-kor azonban ismét mintegy 1500, fegyvert követelő lepte el a laktanya kapuja elétti térséget, és a rendérség, valamint a városi pártbizottság elétti is sokan gyűlekeztek. Ezeket a csoportosulásokat azonban a városban járórözó harckocshiszakasz feloszlatta. *"Ennek a szakasznak én voltam a parancshnoka – mondja egy visszamelékező. A laktanya falánál lévésh érségbe voltam beoszva, részt vettem a riasztólövésék leadásában, és elmondhatom, hogy nagyon vigyáztunk nehogy megsebesítsünk valakit. Szóval ott vagyok a falnál a kapu közelében, amikor hívat a hadosztályparancshnok, és azt kérdezi vállalnám-e hogy egy harckocshiszakasszal kimegyek a fótérre a tömeget feloszlatni. Miért ne vállalnám? – feleltem. El is indultam három harckocshival. Kiértűnk a fótérre ami tele volt emberekkel, és egymáshoz szorosan felzárkózva elkezdűnk körözni. A tömeg utat engedett és felhűződött a járdára. A következő körben már fél lánctalppal a járdán mentűnk, így az ott lévék még nagyobb teret engedtek. Amikor a tömegből egy „benzinespalackot nekik!” kiáltás harsant, a hang irányába kézhifegyverekből riasztólövést adtunk le. Erre a tünteték szétfutottak. Nagyon vigyáztunk, hogy senki se sérűljön meg. Én a harckocshimmal Gyöngyössolymos felé a víztoronyig kergettem egy csoportot, gondosan ügyelve rá, nehogy utolérjük éket. A parancsh végrehajtása közshben senkit sem sebesítettűnk meg, és semmiféle sérűlést nem okoztunk. Ezért dícséretet is kaptunk a parancshnoktól. A feladat végrehajtása után én elmentem pihenni."* A fótér tehát kiürűtt, a laktanya elétti tünteték azonban nem tághítottak. Fegyvert követeltek, amellyel Budapest megsegítésére kívántak vonulni. A helyérségparancshnok tárgyalásokat kezdett velűk de nem volt hajlandó fegyvert kiadni. A tárgyalások négy és fél óra hosszatt tartottak, de nem vezettek eredményre. Ekkor a kapu védelmére beoszott tiszték riasztó éssztűzet adtak a levegéshbe, és ezzel egyidejűleg egy harckocshi is elindult a hátsó kapun keresztül a tünteték széztavarására. Ugyanebben az időben érkezett a laktanya elé az a harckocshiszázad amelyet még éjféll körül kért a helyérségparancshnok az abasári 44. harckocshieszredtől érsítéshül. Ekkor már éjjel fél kettőre járt az idő, tehát október 27-ét irtak. A felvonuló ért látva a tömeg szétszozlott. haláleset vagy sérűlés nem történt.

Október 27-én a város "felzaklatott állapottban volt", amely arra készítette a helyérs-

ségparancsnokot, hogy megerősítse a laktanya és a város közrendjének védelmét. Ennek érdekében Abasárról két harckocsiszázaljat vezényeltek Gyöngyösre, megerősítették a Pipishegyi lőszerraktár őrségét, és a laktanya területére szállították a 34-es AKÖV járműparkját, megelőzendő azok jogtalan felhasználását.

Az esti órákban tüntetés kezdődött több ezer ember részvételével. A tüntetők a középületek elé vonultak, majd az épületek birtokbavétele után az ott található okmányok égetéséhez fogtak. A helyszínre érkezett harckocsiszakasz azonban szétzavarta a tüntetést. "A h[arckocsi]k a feladatukat sikeresen végrehajtották, ezzel elejét vették a komolyabb rombolásnak és gyújtogatásnak. Az éjszaka folyamán sűrű járőrözést hajtottunk végre".¹² A tömeghangulat láttán a helyőrségparancsnok utasítására a hadsereg megszállta a postát, a rendőrség és a járési kiegészítő parancsnokság pedig irattárával együtt a laktanyában nyert elhelyezést.

A nyugtalanság október 28-án sem szűnt a városban. Ezen a napon válaszották be a városi munkástanácsba Bérces alezredest, valamint Csányi és Rácz századosokat. A három honvédtiszt a munkástanáccsal együttműködve igyekezett mindent megtenni a rend fenntartása érdekében. Ezt szolgálta a 18 órától 5 óráig terjedő kijárási tilalom és a szesztilalom bevezetése, a helyi vasútállomás katonai biztosítása, a fegyver- és lőszerraktárak, valamint a laktanya őrségének megerősítése. Ez utóbbi intézkedéseket az is indokolta, hogy 28-án este egy 50 fős csoport fegyveres támadást intézett a pipishegyi lőszerraktár ellen. A támadókat két harckocsi kiküldésével kényszerítették távozásra, a kijárási tilalomnak ellenszegülőket pedig egy tiszt járőrsoport érelyes fellépése készítette a rendelet betartására. "A Pipisre küldött harckocsiknak én voltam a parancsnoka – meséli egy hajdani résztvevő. Azt a parancsot kaptam, hogy vonuljak 3 harckocsival a Pipishegyi lőszerraktárhoz, mert az Izzó felőli oldalról megtámadták. Hozzá láttam a feladat végrehajtásához. Azt hiszem csak sorkatonák voltak velem, nem emlékszem, hogy tiszték is lettek volna a csoportban. Én mentem az első harckocsival, én irányítottam rádión az egységet. Nagyon kellett figyelni, mert a katonák nem ismerték a járást. Nem is ismerhették, hiszen nemrég érkeztek Esztergomból. Ahogy elhagytuk Gyöngyöst, a mátrai vasút kereszteződésénél elejbünk löktek két vascsillét. Ezeket néhány lövéssel elsöpörtük és mentünk tovább. Ahogy a hegy alá értünk fegyverroport és kézigránát robbanásokat hallottam. Megállítottam a harckocsikat, és két katonával felkúsztunk körülnézni. Az már az első pillanatban nyilvánvaló volt, hogy a lőszerraktárnak a gyár felőli oldalán van a haddelhadd. A mátrafüredi és a Gyöngyös felőli rész csendes volt. Így nyugodtan fel tudtunk menni a harckocsikkal nem fenyegetett a kilövés veszélye. Odaértünk a bejárathoz, az ismerős őrsparancsnok örömmel fogad, mondja hogy de jó hogy megjöttünk, arra hátul nagy zűr van. De hogy pontosan mi azt ő sem tudta. Magamhoz vettem egy géppisztolyt meg néhány kézigránátot, és pár katonával meg az abasáriak tisztjével, – mert most jut csak eszembe nem esztergomiakkal, hanem abasáriakkal mentem az akcióra, azokkal akik a megerősítésre jöttek előző nap – elindultunk a megadott irányba. Az őrséghez érve nagyon megijedt, remegő kiskatonákat találtunk, de ránk nem lőtt senki. Sem akkor, sem később. Az őrköt megnyugtattuk, leváltottuk, én magam is álltam ott őrségben, de semmi rendkívülit nem tapasztaltunk. Egyetlen lövés sem dördült el a kerítésen kívülről. Ma sem tudom megmondani, és akkor sem tudtam, így is jeletem a laktanyába visszatérve, hogy mit történt. Lehet hogy az őrség esett pánikba és kezdett lövöldözni, de az is lehet, hogy a támadók megijedtek a helyszínre érkező harckocsiktól.

12. 4. gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység 489. 1.

Mindenestre bennünket semmiféle támadás nem ért. Nem kizárt, hogy az őrség pánikolt be valamitől."

Október 29-én megalakult a Gyöngyösi Helyőrség Forradalmi Katonai Tanácsa. Forrásunk sajnos nem közli a testület névsorát, csak arról tesz említést, hogy a tanácsba beválasztották Bérces alezredest és Nádasi őrnagyot is, s hozzátette: "A parancsnoki jogköröket a Katonai Forradalmi Tanács nem csorbította és nem is korlátozta".¹³

Este mintegy 100-150 gyöngyösi fiatal ülösztrájkot rendezett a főtéren. Forrásunk nem említi, hogy mi volt a megmozdulás oka, vagy hogy milyen jelszavak alatt demonstráltak a tüntetők. Mindössze annyit tudhatunk meg, hogy az ülösztrájkot a helyszínre érkező tisztí járőr szétverte.

Október 30-án a városi munkástanács határozatot hozott a nemzetőrség felállításáról. A nemzetőrség vezetésével a honvédség részéről Rácz László századost és Takács Ottó hadnagyot bízták meg. A nemzetőrség polgári vezetőinek neveit azonban csak hiányosan említi a forrásunkul szolgáló jelentés, mégpedig a következőképpen "/: Szabó és Bodó :/".¹⁴ A nemzetőrség állományába zömében tartalékos tiszteket küldtek, és a 83. felderítő zászlóalj-ból 20 főt. De bekerült a testületbe a járási pártbizottság által javasolt 8 fő is. Mindezek számbavétele után nem járhatunk messze az igazságtól ha kijelentjük, a gyöngyösi nemzet-őrség a gyöngyösi helyőrségparancsnok ellenőrzése alatt állt.

Október 31-ére vonatkozóan nincs adat forrásunkban.

November 1-ének reggelén a Szovjet Hadsereg egy egysége vonult át a városon Budapest irányába. Az oszlop egyik könnyű páncélozott gépjárműve a város közepén meghibásodott, és mozgásképtelenné vált. A szovjet járművet a lakosság körülvette, és személyzetét lefegyverezte. A fegyvereket azonban a helyőrség tisztjei visszaszerezték, és biztosították a pán-célgépkocsi csatlakozását egységéhez.

November 2-án katonai szempontból nem történt különös esemény a városban.

November 3-án ismét szovjet egységek vonultak át a városon, most Salgótarján irányába.

November 4-én délután szovjet csapatok vonultak be a városba. Az esti órákban a laktanya-t is birtokba vették, leváltották a magyar őrséget, megszállták a távbeszélő központot, és megszüntettek minden mozgást a laktanya területén. A magyar egységeket azonban nem fegyverezték le. A parancsnokokkal való tárgyalások után november 5-én reggel 8 és 9 között elhagyták a laktanyát. A város karhatalmi feladatait továbbra is a magyar egységek látták el. A november 5-ével kezdődő időszak azonban már egy másik dolgotat témájául szolgálhat.

József Kozári

Die Geschichte der Gyöngyöser Garnison zwischen 23. Oktober und 31. Dezember

Das Studium beschäftigt sich mit der Geschichte der 4. mechanisierten Division in der Zeit zwischen 23. Oktober und 4. Dezember. Zur Quelle dienen die, durch die Befehle des Generalstabschefs ins Leben gerufene Meldungen, die jeder Einheitsbefehlshaber machen und dem Ministerium vorlegen musste. Diese Dokumente waren bis 1994 strengst geheim

13. 4. gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység 490. l.

14. 4. gépesített hadosztály jelentése Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység 491. l.

und erst in der letzten Zeit forschbar. Von ihren Eintragungen erfahren wir, was für Meinungen die Befehlshaber der einzelnen Einheiten und deren Kommandantenschaft und Personalstand hatten und wie sie zu der Zeit der Revolution 1956 gehandelt haben. Die Eintragungen geben selbstverständlich kein umfassendes Bild über die zeitgenössischen Ereignisse aber sie dienen auf jeden Fall zum nützlichen Beitrag dazu, dass man sich eine nuancierte Meinung über die Tätigkeit der Armee 1956 bildet. Der Autor setzte sich diese Aufgabe zum Ziel.

KOZÁRI JÓZSEF
ESZTERHÁZY KÁROLY TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA
H-3300 Eger
Eszterházy tér 1-2.